

Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport
Glastuinbouw Noordwest Fryslân

13 juni 2003

1344-61

ISBN 90-421-1187-9
Utrecht, Commissie voor de milieueffectrapportage.

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING.....	1
2. HOOFDPUNTEN VAN HET ADVIES.....	2
3. PROBLEEMSTELLING, DOEL EN BESLUITVORMING.....	2
3.1 Achtergrond en doel.....	3
3.2 Besluitvorming.....	4
4. VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN.....	5
4.1 Ontwikkeling van varianten en alternatieven	5
4.2 Eerste fase: selectie van mogelijke locaties.....	6
4.3 Tweede fase: selectie inrichting per locatie	8
4.4 Fase 3: selectie totaalalternatieven	11
4.5 Meest milieuvriendelijk alternatief.....	12
5. BESTAANDE MILIEUTOESTAND, AUTONOME ONTWIKKELING EN GEVOLGEN VOOR HET MILIEU	12
5.1 Algemeen	12
5.2 Landschap, cultuurhistorie en archeologie.....	13
5.3 Bodem en water	13
5.4 Natuur	14
5.5 Woon- en leefomgeving: verkeer, geluid, licht	15
5.6 Energie	15
6. VERGELIJKING VAN ALTERNATIEVEN.....	15
7. LEEMTEN IN INFORMATIE	16
8. EVALUATIEPROGRAMMA	16
9. VORM EN PRESENTATIE	17
10. SAMENVATTING VAN HET MER.....	17

1. INLEIDING

De provincie Fryslân heeft het voornemen om door middel van een herziening van het streekplan de ontwikkeling van 450 ha (bruto) glastuinbouw in het noordwestelijke deel van de provincie mogelijk te maken. De in het huidige streekplan aangewezen 250 ha voor glastuinbouw is nagenoeg gerealiseerd. Aanwijzen van nieuwe ruimte wordt nodig geacht als bijdrage aan de economische structuur van de regio en als antwoord op de regionale en landelijke behoefte aan glastuinbouwgebieden.

De Gedeputeerde Staten van Fryslân zijn de initiatiefnemer van de partiële streekplanherziening, de Provinciale Staten zijn het bevoegde gezag. Bij brief van 31 maart 2003 is de Commissie voor de milieueffectrapportage (m.e.r.) door de provincie Fryslân in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over de richtlijnen voor het milieueffectrapport¹. De m.e.r.-procedure ging van start met de kennisgeving van de startnotitie in Staatscourant 73 van 14 april 2003².

Dit advies is opgesteld door een werkgroep van de Commissie voor de m.e.r.³. De werkgroep treedt op namens de Commissie voor de m.e.r. en wordt verder in dit advies 'de Commissie' genoemd. Het doel van het advies is om aan te geven welke informatie het MER moet bevatten om het mogelijk te maken het milieubelang volwaardig in de besluitvorming mee te wegen.

De Commissie heeft kennis genomen van de inspraakreacties en adviezen⁴ die zij van het bevoegd gezag heeft ontvangen. In dit advies verwijst de Commissie naar een reactie wanneer deze naar haar oordeel:

- informatie bevat die in het MER opgenomen moet worden of die nader onderzocht moet worden, zoals informatie over specifieke lokale milieuomstandigheden;
- belangrijke vragen en discussiepunten naar voren brengt, bijvoorbeeld over te onderzoeken alternatieven.

De startnotitie geeft voor veel onderdelen aan wat in het MER aan de orde zal komen. De Commissie richt dit advies daarom op die onderwerpen die in het MER nadere uitwerking of een andere aanpak behoeven dan in de startnotitie. Voor alle niet-genoemde onderwerpen kan de in de startnotitie voorgestelde aanpak richtlijn voor het MER zijn.

---

¹ Zie bijlage 1.

² Zie bijlage 2.

³ De samenstelling hiervan is gegeven in bijlage 3.

⁴ Bijlage 4 geeft hiervan een lijst.

2. HOOFDPUNTEN VAN HET ADVIES

De Commissie beschouwt de volgende punten als essentiële informatie in het milieueffectrapport. Dat wil zeggen dat het MER onvoldoende basis biedt voor het meewegen van het milieubelang in de besluitvorming, als het volgende ontbreekt:

- Het MER moet inzichtelijk maken in hoeverre in de verschillende alternatieven glastuinbouw **landschappelijk** ingepast kan worden en wat de gevolgen voor **cultuurhistorische** waarden zijn.
- De bestaande glastuinbouw in Noordwest-Fryslân blijkt de lokale waterbalans zodanig te verstoren dat wateraanvoer van elders noodzakelijk is⁵. Het MER moet duidelijk maken hoe in de alternatieven voorzien kan worden in de **water**behoefte van de te vestigen glastuinbouw, hoe omgegaan zal worden met het afvalwater en wat de consequenties zijn voor de waterhuishouding, lokaal en regionaal.
- Het MER zal bestaan uit een **selectieproces**, waarbij in verschillende stappen de uiteindelijke selectie van de locatie(s) voor glastuinbouw plaatsvindt. Het MER dient zodanig inzichtelijk te zijn, dat voor de lezer te achterhalen is waarom bepaalde delen van het zoekgebied afvallen voor vestiging van glastuinbouw en waarom bepaalde locaties de voorkeur krijgen. Dit kan gebeuren door gehanteerde criteria goed te benoemen, afwegingen expliciet te maken en waar nodig gevoeligheidsanalyses uit te voeren.
- De onderbouwing van het benodigde oppervlak voor glastuinbouw kent onzekerheden en veronderstellingen. Hiermee kan rekening gehouden worden door bij de ontwikkeling van glastuinbouw te voorzien in een **fasering**, die rekening houdt met langzamer of niet-benutten van aangewezen oppervlak. Het MER dient duidelijk te maken welke consequenties de fasering heeft voor ontsluiting, waterhuishouding en collectieve voorzieningen.

De **samenvatting** is het deel van het MER dat vooral gelezen wordt door besluitvormers en sprekers en verdient daarom bijzondere aandacht. De samenvatting moet zelfstandig leesbaar zijn voor een brede doelgroep en dient een goede afspiegeling te zijn van de inhoud van het MER.

3. PROBLEEMSTELLING, DOEL EN BESLUITVORMING

Artikel 7.10, lid 1, onder a van de Wet milieubeheer (Wm):

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van hetgeen met de voorgenomen activiteit wordt beoogd."*

Artikel 7.10, lid 1, onder c van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een aanduiding van de besluiten bij de voorbereiding waarvan het milieu-effectrapport wordt gemaakt, en een overzicht van de eerder genomen besluiten van bestuursorganen, die betrekking hebben op de voorgenomen activiteit en de beschreven alternatieven."*

---

⁵ Zie voetnoot 24.

3.1 Achtergrond en doel

In het streekplan Friesland van 1994 is 250 ha gereserveerd voor glastuinbouw. Met de huidige omvang van 247 ha glastuinbouw is deze ruimte nagevoeg ingevuld.

Uit de startnotitie blijkt dat de provincie Fryslân een volwaardige centrumfunctie voor de glastuinbouw nastreeft ter versterking van de economische structuur van de provincie. Het huidige oppervlak aan glastuinbouw is onvoldoende voor een volwaardige centrumfunctie. In de startnotitie wordt gesteld dat daarvoor een extra oppervlakte van ca. 500 ha bruto nodig zal zijn. Eveneens wordt gesteld dat er voor dit oppervlak ook vraag is:

- een deel van het oppervlak zal benut worden voor de groei van reeds in Fryslân gevestigde glastuinbouwbedrijven; het gaat dan om 125 ha de komende tien jaar;
- 350 ha zou benut kunnen worden door bedrijven die als gevolg van de herstructurering van het Westlandse kassengebied zich buiten het Westland willen vestigen; rekeninghoudend met de vestiging van Westlandse tuinders in andere concentratiegebieden in Nederland wordt geschat dat ca. 350 ha bruto naar Fryslân zou kunnen komen.

Bovenstaande leidt ertoe dat in de startnotitie als doel wordt geformuleerd het realiseren van ca. 450 ha bruto glastuinbouw.

De onderbouwing van het benodigde oppervlak kent onzekerheden en veronderstellingen. Naar het oordeel van de Commissie is het daarom niet mogelijk in het MER de onderbouwing nader te specificeren. In plaats daarvan dient het MER er nadrukkelijk rekening mee te houden dat het oppervlak in een langzamer tempo of niet volledig benut zal gaan worden. Dit kan gebeuren door bij elk van de te ontwikkelen alternatieven de fasering te geven en de mate waarin de fasering de mogelijkheid van terugvalopties biedt mede in de beoordeling te betrekken.

Bij het doel van 450 ha glastuinbouw wordt in de startnotitie een groot aantal uitgangspunten en randvoorwaarden⁶ genoemd, die, zoals de startnotitie stelt, een sturende rol spelen. De Commissie adviseert om in het MER uitgaande van deze uitgangspunten en randvoorwaarden een beperkt aantal doelen te formuleren, en daarbij onderscheid te maken tussen doelen op locatie-selectieniveau en doelen op inrichtingsniveau. Deze doelen kunnen vervolgens gebruikt worden bij het formuleren van de criteria bij de ontwikkeling van varianten en alternatieven, waarbij het onderscheid tussen locatieniveau en inrichtingsniveau verder doorwerkt.

De Commissie adviseert om in het MER ook doelen te formuleren die de milieuambities van de provincie bij de ontwikkeling van glastuinbouw weergeven. Dit zijn doelen die zich niet per definitie beperken tot het voldoen aan het staande beleid of wettelijke eisen. Hierbij kan worden gedacht aan:

- *landschappelijke inpassing*: voor het formuleren van doelen op het gebied van landschappelijke inpassing kan worden aangesloten op de studie *Kassen en kansen in cultuurhistorie*⁷;

---

⁶ Startnotitie, paragraaf 3.2.

⁷ Royal Haskoning in samenwerking met bureau Lantschap, *Kassen en kansen in cultuurhistorie, studie naar planvorming op basis van cultuurhistorische waarden*, Provinsje Fryslân, februari 2003

- *water*: hier zouden doelen kunnen worden afgeleid uit Europese Kader-richtlijn Water en de deelstroomgebiedsvisies van Waterbeleid 21^e eeuw⁸;
- *energiebesparing en duurzame energie*: de doelstellingen van het Glami-convenant hebben een horizon van 2010. Voor de glastuinbouw in Noordwest-Fryslân zou een doel kunnen worden geformuleerd voor bijvoorbeeld 2025.

3.2 Besluitvorming

De startnotitie geeft aan welke randvoorwaarden en uitgangspunten er gelden bij het voornemen⁹. Daarbij wordt verwezen naar de beleidsnota's waarin deze zijn vastgelegd. Aangegeven wordt of het *beleidsdocument* en daarmee het uitgangspunt hard of zacht is¹⁰. De opgenomen *formulering* van de randvoorwaarden en uitgangspunten is echter niet altijd even hard¹¹. De Commissie adviseert in het MER in aanvulling op de startnotitie aan te geven voor welke van de genoemde randvoorwaarden en uitgangspunten de locaties verschillen kunnen vertonen, met andere woorden welke onderscheidend worden geacht in de locatieselectie. Sommige randvoorwaarden en uitgangspunten zullen in het MER – om bij keuze tussen de locaties onderscheidend te kunnen zijn – scherper geformuleerd moeten worden.

Het MER dient aan te geven dat het is opgesteld voor een partiële herziening van het streekplan Friesland 1994 door de Provinciale Staten van Fryslân. Beschreven moet worden volgens welke procedure en welk tijdpad dit geschiedt en welke adviesorganen en instanties daarbij formeel en informeel zijn betrokken. Tot slot moeten de formele besluiten worden aangegeven die in een later stadium nog moeten worden genomen om de voorgenomen activiteit te realiseren.

De startnotitie geeft aan dat de partiële streekplanherziening aangemerkt zal worden als een concrete beleidsbeslissing. Dit heeft als consequentie dat het besluit een afgewogen beslissing dient te zijn, en concreet genoeg over locatie en functie. Voor het MER geldt dan evenzeer dat het op deze punten concreet genoeg moet zijn.

PKB Waddenzee

Het zoekgebied grenst aan het gebied van de PKB Waddenzee. Het MER dient voldoende informatie te bevatten om externe werking van de vestiging van glastuinbouw op het PKB-gebied te kunnen beoordelen.

Flora- en faunawet

Vestiging van glastuinbouw in Noordwest-Fryslân kan leiden tot in de Flora en Faunawet genoemde verboden gedragingen. Indien dat het geval is, zal een ontheffing op grond van artikel 75 van de Flora- en faunawet moeten worden aangevraagd. Voor een dergelijk ontheffingsverzoek zal een inventarisatie van alle in het gebied voorkomende soorten moeten worden gemaakt. Voor de af-

---

⁸ Bijvoorbeeld doelen op het gebied van zelfvoorzienendheid en het niet-afwentelen van problemen op andere gebieden.

⁹ Startnotitie, paragraaf 3.2.

¹⁰ In de inspraakreactie van de VROM-inspectie (nr. 23) worden kanttekeningen geplaatst bij de kwalificatie “zacht” voor deel 3 van de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening.

¹¹ Dit komt door het gebruik van formuleringen als “rekening houden met ...”, “aandacht voor ...”, etc.

wegingen in het MER is dit niet nodig. In het MER kan worden volstaan met het aangeven van de gevolgen voor doelsoorten¹².

Bijkomende bedrijvigheid

De beoogde glastuinbouw zal gepaard gaan met extra bedrijvigheid van bijvoorbeeld toeleveranciers. De startnotitie vermeldt enkele nieuwe bedrijventerreinen. Het MER dient aan te geven in hoeverre het huidige streekplan nu al sturend is voor de selectie van de locatie(s) doordat voor de extra bedrijvigheid de vestigingslocatie reeds is aangewezen.

Watertoets

Voor het voornemen zal een watertoets¹³ moeten worden uitgevoerd. De informatie die de waterbeheerder heeft verschaft over de randvoorwaarden voor het voornemen, dient in het MER te worden besproken¹⁴. Voor Noordwest-Fryslân is of wordt een aantal stukken opgesteld met relevante informatie over de waterhuishouding¹⁵. In het MER dient aan de orde te komen welke eisen, aanbevelingen en knelpunten hierin staan voor de ontwikkelingen in het gebied en voor realisatie van de alternatieven.

4. VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN

Artikel 7.10, lid 1, onder b van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een beschrijving van de voorgenomen activiteit en van de wijze waarop zij zal worden uitgevoerd, alsmede van de alternatieven daarvoor, die redelijkerwijs in beschouwing dienen te worden genomen, en de motivering van de keuze voor de in beschouwing genomen alternatieven."

Artikel 7.10, lid 3 van de Wm:

"Tot de ingevolge het eerste lid, onder b, te beschrijven alternatieven behoort in ieder geval het alternatief waarbij de nadelige gevolgen voor het milieu worden voorkomen, dan wel, voor zover dat niet mogelijk is, deze met gebruikmaking van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu, zoveel mogelijk worden beperkt."

4.1 Ontwikkeling van varianten en alternatieven

De startnotitie beschrijft in hoofdstuk 5 een getrappt ontwerpproces. De Commissie beveelt aan om het ontwikkelingstraject voor alternatieven en varianten nader uit te werken. De Commissie geeft daarbij in overweging uit te gaan van onderstaand opzet voor een ontwikkelingstraject. Deze opzet komt in hoofdlijnen overeen met het ontwerpproces van de startnotitie. Door de meer gedetailleerde onderverdeling¹⁶ wordt echter explicieter welke en welk type uitgangspunten, randvoorwaarden en criteria op welk moment in het proces een rol spelen.

---

¹² Zie paragraaf 5.4 van dit advies.

¹³ Zie *Bestuurlijke notitie watertoets* en *Handreiking Watertoets*, oktober 2001.

¹⁴ In zijn inspraakreactie (nr. 141) heeft Wetterskip Fryslân naar aanleiding van de startnotitie opmerkingen over de relatie tussen de watertoets en het MER, de betrokkenheid van de waterschappen bij de m.e.r. tot nu toe en in het vervolg, de uitgangspunten in de startnotitie en over de bij het glastuinbouwgebied Berlikum ontstane situatie.

¹⁵ Het Integraal Waterbeheerplan Friese waterschappen is in 2000 gepubliceerd; een waterkansenkaart wordt op het ogenblik opgesteld.

¹⁶ Daarbij is een nummering van de stappen aangebracht om verwijzingen in dit advies te vergemakkelijken.

Eerste fase: selectie van mogelijke locaties

De eerste fase omvat de volgende stappen:

- 1a Definitie van het zoekgebied;
- 1b Globale (locatieonafhankelijke) beschrijving van de standaardinrichting van een glastuinbouwlocatie;
- 1c Inperking van het zoekgebied door het toepassen van uitsluitende criteria;
- 1d Aanduiding en globale begrenzing van mogelijke locaties op basis van positief sturende criteria;
- 1e Selectie van locaties voor de tweede fase.

Tweede fase: selectie inrichting per locatie

Hiervoor gelden de volgende stappen:

- 2a Per geselecteerde locatie uitwerking van een basisinrichting;
- 2b Per geselecteerde locatie uitwerking van een plusinrichting;
- 2c Voor elk van de inrichtingen een beschrijving van de milieueffecten;
- 2d Het onderling vergelijken van de verschillende inrichtingen.

Derde fase: selectie totaalalternatieven

De derde fase kent de volgende stappen:

- 3a Het samenstellen van totaalalternatieven uit de verzameling van plusinrichtingen en basisinrichtingen;
- 3b Optimalisering van de totaalalternatieven;
- 3c Uitwerken fasering per totaalalternatief;
- 3d Onderlinge vergelijking van de totaalalternatieven.

In de paragrafen 4.2 tot en met 4.4 worden deze stappen per fase nader toegelicht.

De Commissie biedt aan om zich desgewenst in een tussentijds advies uit te spreken over de kwaliteit van het resultaat van bovenstaande eerste fase. Het is immers denkbaar dat in de eerste fase een bepaalde locatie afvalt op basis van in de ogen van de Commissie onvoldoende of onjuiste onderbouwing. Te overwegen is om het resultaat van de eerste fase voor te leggen aan de betrokken gemeenten of nog andere partijen, waardoor het uiteindelijke MER door hun inbreng aan waarde kan winnen.

4.2 Eerste fase: selectie van mogelijke locaties

De Commissie adviseert om de in het MER geformuleerde doelen op locatie-selectieniveau te gebruiken voor het bepalen van een *beperkt aantal* criteria in het selectieproces. De geformuleerde doelen zijn richtinggevend voor het formuleren van uitsluitende en sturende criteria in de stappen 1c en 1d.

Onderstaand wordt de eerste fase per stap toegelicht.

Stap 1a

Het definiëren van het zoekgebied is in de startnotitie reeds afdoende gebeurd. Dit kan worden overgenomen in het MER.

Stap 1b

In de eerste fase zal het bij het toepassen van criteria noodzakelijk zijn aannames te doen voor de inrichting van een glastuinbouwgebied. Hiervoor wordt

een locatieonafhankelijke standaardinrichting gedefinieerd. Voor deze definitie van de standaardinrichting kan worden gedacht aan gegevens als:

- de (minimale/maximale) oppervlakte;
- de hoogte van de bebouwing;
- de verhouding glas/groen/blauw;
- de lichtemissies;
- het verwachte verkeer;
- geluidsproductie.

Stap 1c

Met het gebruik van de uitsluitende criteria ('waar kan het echt niet?') wordt het zoekgebied ingeperkt. De uitsluitende criteria kunnen worden ontleend aan de uitgangspunten van tabel 5-1 van de startnotitie. De Commissie denkt bij uitsluitende criteria aan:

- nabijheid Waddenzee en andere natuurgebieden¹⁷;
- nabijheid defensie terreinen¹⁸;
- bestaande bebouwing;
- etc.

De Commissie beveelt aan hierbij gebruik te maken van kaartmateriaal waarop voor de uitsluitende criteria relevante informatie goed wordt weergegeven.

Stap 1d

Op basis van positief sturende criteria ('waar bij voorkeur glastuinbouw?') kunnen in het ingeperkte zoekgebied mogelijke locaties aangeduid en globaal begrensd worden. De Commissie denkt dat het aanwijzen van 8 tot 12 mogelijke locaties voldoende mogelijkheden in het MER op zal leveren. De positief sturende criteria kunnen eveneens worden ontleend aan de uitgangspunten in tabel 5-1 van de startnotitie. Voorbeelden van te hanteren sturende criteria zijn:

- aansluiting bij bestaande glastuinbouw¹⁹;
- ontsluitingsmogelijkheden;
- landschappelijke criteria²⁰;
- inpasbaarheid in de waterhuishouding;
- aanwezigheid arbeidspotentieel;
- vestigingsmogelijkheden toeleverende bedrijven;
- beschikbaarheid restwarmte²¹, ontwikkelingsmogelijkheden voor duurzame energie (benutten van aquifers, aardwarmte en windpotentieel);
- etc.

---

¹⁷ In de startnotitie wordt aangegeven dat er zich in het zoekgebied geen ecologische verbindingzones bevinden. Wel zijn er gebieden met natuurdoelen, gebieden die dienen als pleisterplaats en als rustgebied van steltlopers en ganzen, en trekvogelroutes. Het zoekgebied grenst aan de Waddenzee, een beschermd gebied in het kader van Vogel- en Habitatrichtlijn. Door het gebruik van dit uitsluitende criterium (geoperationaliseerd als: "minimale afstand tot natuurgebied") kunnen effecten op al deze gebieden grotendeels voorkomen worden.

¹⁸ Het ministerie van Defensie (nr. 3) en de VROM-inspectie (nr. 23) hebben in hun inspraakreacties aangegeven dat er zich veiligheidszones in het zoekgebied bevinden.

¹⁹ In haar inspraakreactie (nr. 27) geeft directie Noord van het ministerie van LNV aan dat zij aansluiting bij de bestaande locatie Berlikum wenselijk acht en dat het in het kader van de regeling *Stimulering duurzame glastuinbouw* raadzaam is in het MER bijzondere aandacht te besteden aan uitbreiding in de directe omgeving van Berlikum. Ook andere inspraakreacties gaan in op het aansluiten bij bestaande glastuinbouw: gemeente Leeuwarderadeel (nr. 8), Friese Milieu Federatie (nr. 18), VROM-inspectie (nr. 23).

²⁰ Hierbij horen vragen als: 'kan glastuinbouw worden opgenomen in de omgeving?', 'biedt het landschappelijke raamwerk voldoende kwaliteit?' en 'in hoeverre kan met een glastuinbouw typische landschappelijke eigenschappen behouden blijven?'.

²¹ Bijvoorbeeld warmte die in Harlingen vrijkomt bij de zoutwinning en -productie.

Ook hier vergroot het gebruik van kaartmateriaal waarop voor de sturende criteria relevante informatie duidelijk wordt weergegeven, de inzichtelijkheid van het MER.

Stap 1e

Uit de mogelijke locaties wordt op basis van onderlinge vergelijking een beperkt aantal locaties geselecteerd (ter indicatie circa 3 tot 5). De onderlinge vergelijking vindt plaats op basis van de criteria die in tabel 5-2 van de startnotitie zijn geformuleerd. Gelet op het grote aantal criteria kan toepassing van multicriteria-analyse (MCA) nuttig zijn²².

De selectie uit de mogelijke locaties dient voldoende mogelijkheden te bieden voor het samenstellen van totaalalternatieven. Dat wil zeggen dat er voldoende oppervlak geselecteerd moet worden dat in de tweede fase locatiespecifiek wordt ingericht, zodat de totaalalternatieven ook echt van elkaar kunnen verschillen.

4.3 Tweede fase: selectie inrichting per locatie

Stap 2a

In deze stap wordt bij de in de eerste fase geselecteerde locaties de standaardinrichting op basis van locatiespecifieke kenmerken nader gespecificeerd in de vorm van een basisinrichting. Deze basisinrichtingen worden beschreven voor zover deze gevolgen hebben voor het milieu. Bij elke basisinrichting wordt aangegeven welke preventieve, mitigerende en compenserende maatregelen worden getroffen.

De startnotitie geeft aan dat de basisinrichting voor elke geselecteerde locatie gebaseerd zal zijn op het Besluit Glastuinbouw Wm, functionele glastuinbouwwensen en minimum vereisten voor landschappelijke kwaliteit en de waterhuishouding. Dit geeft de Commissie aanleiding voor onderstaande nadere opmerkingen.

Glasmuinbouw

Geef aan op welke wijze – voor zover passend bij de competentie van de initiatiefnemer – de ontwikkeling en het beheer van het glastuinbouwgebied vorm krijgt, de beoogde doelen gewaarborgd worden en de nadelige (milieu)effecten beperkt worden.

Ga in het kader van het beheer in op de beoogde beheersstructuur van voorziene collectieve voorzieningen en op de wijze waarop het afval van de glastuinbouw zal worden verwijderd of verwerkt.

Geef voor belichting aan van welke veronderstellingen uitgegaan wordt ten aanzien van de donkerperiode²³.

Ontsluiting

Geef aan hoe de keuze voor de externe ontsluiting van de locatie samenhangt met bestaande verkeersinfrastructuur. Geef aan welke verbeteringen aan verkeersinfrastructuur verondersteld worden of noodzakelijk zijn.

---

²² Zie: *Geactualiseerde notitie over multicriteria-analyse in milieueffectrapportage*, Commissie voor de milieueffectrapportage, Utrecht, 30 september 2002.

²³ Het Besluit Glasmuinbouw Wm kent een ontheffingsmogelijkheid van de donkerperiode tussen 20.00 en 0.00 uur.

Externe landschappelijke kwaliteit

Bij de externe landschappelijke kwaliteit gaat het om de relaties tussen de projectvestiging en de omgeving. Geef op dit niveau aandacht aan de wijze waarop wordt ingespeeld op de eigenschappen en het landschapstype en de specifieke ordening van landschapelementen, waaronder verkaveling, waterstelsels en beplantingspatronen. Omdat bij sommige locaties de openheid voor een groot deel zal verdwijnen, zijn zichtlijnen belangrijk bij de inpassing van de glastuinbouwlocatie in zijn omgeving.

Interne landschappelijke kwaliteit

De startnotitie geeft niet expliciet aan dat bij het inrichten ook de interne landschappelijke consequenties worden betrokken. Bij het inrichten van de locaties zal er aandacht moeten zijn voor het beeld dat bewoners, gebruikers en passanten van het gebied zullen hebben. De interne landschappelijke kwaliteit wordt bepaald door de mate waarin bij het inrichten voorzien wordt in:

- een in landschappelijk opzicht logisch stelsel van wegen, waterelementen, beplantingen en kavels;
- het doorbreken van de monofunctionaliteit van glastuinbouw, door middel van een groen-blauwe dooradering en een netwerk van wandel- en fietspaden;
- een inrichting die – met behoud van landschappelijke kwaliteit – goed te beheren, gemakkelijk uit te breiden of om te vormen is.

Het MER kan de interne landschappelijke kwaliteit behandelen door bijvoorbeeld de ruimtelijke spelregels en schetsen op te nemen.

Waterhuishouding

De waterbehoefte van de te vestigen glastuinbouw kan naar alle waarschijnlijkheid niet zonder meer in de bestaande waterhuishouding ingepast worden²⁴. Het watersysteem van Noordwest-Fryslân levert water dat te zout is om toegepast te worden in de glastuinbouw. Voor de watervoorziening zijn veel mogelijkheden denkbaar, zoals:

- waterbassins die regenwater opvangen;
- opvang van regenwater van gebieden buiten het eigenlijke glasoppervlak zelf (in perioden dat en voor zover de waterkwaliteit voldoet aan de vereisten voor gietwater)²⁵;
- gietwaterproductie uit oppervlaktewater, waarbij het bijproduct brijn niet op het oppervlaktewater geloosd kan worden, maar op een andere, milieuvriendelijke wijze moet worden afgevoerd²⁶;

In het MER dient voor elke locatie duidelijk te zijn hoe omgegaan wordt met de waterproblematiek. Indien meerdere watervoorzieningsopties mogelijk zijn, worden deze eerst met elkaar vergeleken, alvorens gekozen wordt.

Daarnaast dient in het MER per basisinrichting duidelijk te worden hoe wordt omgegaan met het afvalwater. Bij lozing op het riool moet per locatie worden

---

²⁴ Bij het bestaande glastuinbouwgebied in Berlikum blijkt dat voor de waterbehoefte extra water van elders aangevoerd moet worden. Daar komt bij dat de ontzilting gepaard gaat met brijnlozingen, die weer noodzaken tot doorspoeling met nog meer vreemd water.

²⁵ De waterbassins moeten vollopen in de periode september-februari. Er is dan in het hele gebied een fors neerslagoverschot, die gebruikt zou kunnen worden.

²⁶ Oplossing hiervoor kan worden gedacht aan brijnlozing op zee via een aan te leggen pijpleiding.

aangegeven of hiervoor voldoende riool- en waterzuiveringscapaciteit beschikbaar is. Het MER dient duidelijk te maken hoe de verspreiding van bestrijdingsmiddelen rechtstreeks of via de luchtroute naar het oppervlaktewater kan worden voorkomen.

Stap 2b

In deze stap wordt bij de in de eerste fase geselecteerde locaties de standaardinrichting op basis van locatiespecifieke kenmerken nader gespecificeerd in de vorm van een plusinrichting. Deze plusinrichtingen worden beschreven voor zover deze gevolgen hebben voor het milieu. Bij elke inrichting wordt aangegeven welke preventieve, mitigerende en compenserende maatregelen worden getroffen. De plusinrichtingen houden rekening met extra eisen en wensen die gelden op de langere termijn, in ieder geval ten aanzien van de landschappelijke kwaliteit, water en energie.

Externe landschappelijke kwaliteit

In de plusinrichtingen wordt extra ingespeeld op de kansen en beperkingen van cultuurhistorie voor de ontwikkeling van glastuinbouw. Sluit daarbij aan op de voorbeelden in het eerdergenoemde *Kassen en kansen in cultuurhistorie*. Belangrijke aandachtspunten zijn zichtlijnen en overgangszones naar de omgeving.

Interne landschappelijke kwaliteit

In de plusinrichtingen zou aandacht geschonken kunnen worden aan de inrichting op kavelniveau. Te denken valt aan ruimtelijke spelregels voor de maatvoering van de bebouwing en de rangschikking van woningen, bedrijfsgebouwen en installaties op de kavel. Ook de situering en (groene) vormgeving van de waterbassins maken hier deel van uit.

Daarnaast is bij de plusinrichtingen te denken aan extra ruimte ten behoeve van het functioneren van de groen-blauwe dooradering en het recreatieve netwerk.

Water

De consequentie van de Europese Kaderrichtlijn Water zal zijn dat de glastuinbouw vanaf 2015 slechts zeer beperkt meststoffen of bestrijdingsmiddelen kan lozen. In een plusinrichting zal duidelijk moeten worden gemaakt hoe hieraan voldaan zal kunnen worden²⁷.

Energiebesparing en duurzame energie

Hier is te denken aan beperking van het energiegebruik door toepassing van warmtekrachtkoppeling. Ook kan gekeken worden naar het gebruik van restwarmte van derden²⁸ of aardwarmte. Een andere mogelijkheid is het toepassen van thermisch energieopslag in aquifers in combinatie met warmtepompen. Tenslotte kan gekeken worden naar combinatiemogelijkheden met windenergie.

Voor al deze energieonderwerpen geldt dat daarbij collectieve vormen van energievoorziening nodig kunnen blijken.

---

²⁷ Te denken valt aan het voorkomen van lozing van bestrijdingsmiddelen via adsorptie of reinigingsinstallaties, of waterbehandelingstechnieken die spui en drainwater geschikt maken voor hergebruik.

²⁸ Zie voetnoot 21.

Stap 2c

De in stappen 2a en 2b beschreven inrichtingsvarianten worden met elkaar vergeleken op basis van een effectbeschrijving. In hoofdstuk 5 van dit advies geeft weer welke milieueffecten voor elke variant in beeld gebracht dienen te worden.

Stap 2d

De inrichtingsvarianten worden met elkaar vergeleken op basis van de effectbeschrijving, zoals die in hoofdstuk 5 van dit advies wordt behandeld. Ook bij deze vergelijking kan toepassing van multicriteria-analyse worden overwogen.

4.4 Fase 3: selectie totaalalternatieven

Stap 3a

De totaalalternatieven worden in eerste instantie samengesteld uit de verzameling van basisvarianten en plusvarianten op basis van de onderlinge vergelijking van de varianten (stap 2d). Een totaalalternatief heeft een oppervlakte van circa 450 ha.

Stap 3b

Noodzakelijkerwijs zijn in de tweede fase de basis- en plusinrichtingen ontworpen zonder dat bekend is met welke eventuele andere locaties deze locatie een totaalalternatief gaat vormen; de totaalalternatieven worden immers pas in de derde fase samengesteld. De Commissie adviseert daarom bij het samenstellen van de totaalalternatieven waar mogelijk de inrichting van de locaties te optimaliseren, waar wisselwerking tussen de verschillende locaties in één totaalalternatief daarvoor mogelijkheden biedt. Deze optimalisatie zal met name kunnen plaatsvinden voor:

- de verkeersontsluiting van de locaties;
- de landschappelijke inpassing;
- de watervoorziening.

Stap 3c

Voor elk totaalalternatief worden vervolgens de faseringsmogelijkheden aangegeven. Hierbij wordt de volgorde van ontwikkelen van de verschillende locaties die onderdeel uitmaken van het totaalalternatief bepaald. Ook wordt aangegeven op welk moment bepaalde collectieve voorzieningen aangelegd worden. Hiermee wordt duidelijk in hoeverre een totaalalternatief bestand is tegen een tegenvallende behoefte aan glastuinbouwoppervlak.

Stap 3d

De totaalalternatieven worden onderling vergeleken op basis van de milieueffecten. De milieueffecten van een totaalalternatief zijn meer dan de optelsom van de milieueffecten van de locaties die deel uitmaken van het totaalalternatief. De (positieve en negatieve) effecten van wisselwerking tussen de locaties en de effecten van de optimalisaties van stap 3b dienen immers ook meegenomen te worden. Ook verschillen in faseringsmogelijkheden (stap 3c) spelen een rol in de onderlinge vergelijking.

4.5 Meest milieuvriendelijk alternatief

Het meest milieuvriendelijke alternatief (mma) moet uitgaan van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming en/of verbetering van het milieu en dient binnen de competentie van de initiatiefnemer te liggen. Het verwachte draagvlak of een eerder vastgelegd budget mogen geen argumenten zijn om oplossingsrichtingen met belangrijke milieuvoordelen buiten beschouwing te laten bij de ontwikkeling van een mma.

De startnotitie geeft aan dat de beoordeling van de totaalalternatieven met hun twee varianten leidt tot het aanwijzen van het meest milieuvriendelijke alternatief. De Commissie adviseert om bij het samenstellen van de totaalalternatieven (in stap 3a) het meest milieuvriendelijke alternatief apart te ontwikkelen. Vanuit de milieudoelen dient in het MER beargumenteerd te worden waarom sommige locaties met hun (plus)inrichting basis vormen voor het mma. Vervolgens kan het mma actief worden ontwikkeld door optimalisatie toe te passen (het doorlopen van de stappen 3b en 3c) zodat potentiële synergieën tussen locaties – landschappelijke inpassing, watervoorzieningen, energie- en verkeersinfrastructuur, fasering – ook daadwerkelijk in het mma benut worden.

5. **BESTAANDE MILIEUTOESTAND, AUTONOME ONTWIKKELING EN GEVOLGEN VOOR HET MILIEU**

Artikel 7.10, lid 1, onder d van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de bestaande toestand van het milieu, voor zover de voorgenomen activiteit of de beschreven alternatieven daarvoor gevolgen kunnen hebben, alsmede van de te verwachten ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit noch de alternatieven worden ondernomen."*

Artikel 7.10, lid 1, onder e van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de gevolgen voor het milieu, die de voorgenomen activiteit, onderscheidenlijk de alternatieven kunnen hebben, alsmede een motivering van de wijze waarop deze gevolgen zijn bepaald en beschreven."*

5.1 Algemeen

In dit hoofdstuk worden de effecten weergegeven die volgens de Commissie in de tweede fase bekend moeten zijn bij de onderlinge vergelijking van de basis- en plusinrichtingen van de verschillende locaties, en in de derde fase bij de onderlinge vergelijking van de totaalalternatieven.

Referentie

De bestaande toestand van het milieu in het studiegebied, inclusief de autonome ontwikkeling hiervan, moet worden beschreven als referentie voor de te verwachten milieueffecten. Daarbij wordt onder de autonome ontwikkeling verstaan: de toekomstige ontwikkeling van het milieu, zonder dat een van de alternatieven wordt gerealiseerd. Bij deze beschrijving moet het MER uitgaan van ontwikkelingen van de huidige activiteiten in het studiegebied en van reeds genomen besluiten over nieuwe activiteiten. In de autonome ontwikkeling vindt noch vestiging van tuinders vanuit het Westland, noch groei van de eigen Friese glastuinbouw plaats, omdat de ruimte voor glastuinbouw in het vigerende streekplan reeds is ingevuld.

Studiegebied per locatie

Voor elke locatie waarvoor een inrichting ontworpen wordt, dient het MER een kaart te bevatten met de locatie en de omgeving daarvan, voor zover daar effecten van de voorgenomen activiteit kunnen gaan optreden. Per milieuaspect (lucht, bodem, water, enz.) kan de omvang van het studiegebied verschillen. Op deze kaarten dienen de in het studiegebied gelegen gevoelige gebieden en objecten zoals woonkernen en natuurgebieden weergegeven te zijn.

5.2 Landschap, cultuurhistorie en archeologie

De landschapsanalyse in de startnotitie is gebaseerd op de verschillen in de ondergrond en de wijze waarop die in het veld zichtbaar zijn. Besteed in het MER bij de beschrijving van de referentie in aanvulling hierop aandacht aan de recente landschapspatronen die zich weinig van de ondergrond aantrekken. Het gaat dan met name om 'de transportband' tussen Leeuwarden en Harlingen: de snelweg, het Van Harinxmakanaal, de spoorlijn en de hoogspanningleiding.

Beschrijf de gevolgen van de alternatieven voor de landschappelijke elementen en waarden. Beschrijf met name de aantasting van openheid en zichtlijnen en gebruik daarbij kaartbeelden en fotomontages (met reële bouwhoogten). Ga ook in op het interne beeld van het gebied.

Beschrijf de recreatieve consequenties, zowel in groot verband (de betekenis van de locatie in de recreatieve structuur) als die van de locatie zelf.

In het MER moeten de effecten op cultuurhistorische en archeologische waarden beschreven worden. Met name dient duidelijk te worden in welke mate aantasting plaatsvindt van nu in het landschap zichtbare waarden en in hoeverre het archeologische bodemarchief zal worden aangetast.

5.3 Bodem en water

Voor de kwantitatieve wateraspecten (waterhoeveelheden, peilen, etc. dienen de milieueffecten kwantitatief weergegeven te worden, voor de kwalitatieve wateraspecten (zouten, nutriënten, etc.) kunnen ze kwalitatief worden weergegeven.

Beschrijf de huidige situatie en de autonome ontwikkeling van bodem en water als volgt:

- geef de geologische opbouw van de bodem, vooral vanuit het oogpunt van wijzigingen in het watersysteem (peilverandering, wateraanvoer) en de aanleg van gietwatersystemen;
- geef de huidige waterhuishoudkundige situatie en besteed onder meer aandacht aan de huidige peilen, grondwaterstanden, grondwaterstromingen (richting en snelheid), kwel en infiltratie, en de omvang van de berging die nu in het gebied aanwezig is;
- geef de huidige kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en de waterbodem.

Geef per locatie de gevolgen die optreden bij vestiging van glastuinbouw:

- de waterstromen in het gebied (de hoeveelheden water die moeten worden ingelaten, de berging, de afvoer bij piekbelasting, de benutting van regenwater voor begieting, de vraag naar leidingwater, de waterbehandeling in het gebied bij regenwaterbassins); breng daarbij de hele afvalwaterketen in beeld (gebruik van riolering- en waterzuiveringscapaciteit);
- de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en de waterbodem, met aandacht voor zoutgehalte, nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen;
- de eventuele effecten van het gebruik van aquifers voor thermische energieopslag.

5.4 Natuur

Volgens de startnotitie zijn er geen ecologische verbindingzones in het gebied, maar zijn er wel gebieden met natuurdoelen, gebieden die dienen als pleisterplaats en als rustgebied van steltlopers en ganzen, en trekvogelroutes. Verder grenst het zoekgebied aan de Waddenzee, een beschermd gebied in het kader van Vogel- en Habitatrichtlijn. De Commissie verwacht dat door het hanteren van uitsluitende en sturende criteria bij de selectie van locaties de locaties met grote gevolgen voor natuur zoveel mogelijk vermeden worden.

soortenbescherming

Identificeer in het MER voor elke geselecteerde locatie binnen de soorten die beschermd zijn conform de Flora- en faunawet de doelsoorten die voorkomen in het studiegebied en die worden beïnvloed door de vestiging van glastuinbouw²⁹. Beschrijf de effecten voor deze doelsoorten³⁰ en houd daarbij rekening met de invloeden van directe vernietiging, verdroging, verstoring, versnippering en eutrofiëring.

gebieden met natuurdoelen

Wanneer zich in de nabijheid van een locatie gebieden met natuurdoelen bevinden³¹, dient het MER de beoogde natuur te benoemen en beknopt ecologisch te beschrijven, en de randvoorwaarden (zowel abiotische als biotische) te geven, die nodig zijn voor het behoud of de ontwikkeling hiervan. In de effectbeschrijving kan vervolgens de verandering die naar verwachting zal gaan optreden in de benoemde randvoorwaarden worden aangegeven, evenals veranderingen in oppervlakte en kwaliteit van de natuur dan wel in de mogelijkheden om de beoogde natuur te kunnen realiseren.

lichtemissies

In het MER dient beschreven welke effecten op de levende natuur van lichtemissies (zowel in het horizontale als in het verticale vlak) voor de levende natuur bekend zijn, en welke gevolgen daaruit kunnen worden afgeleid voor de levende natuur op de verschillende locaties.

---

²⁹ In het Handboek Natuurdoeltypen (LNV 2001) staan alle doelsoorten en natuurdoeltypen.

³⁰ Dit is nader uitgewerkt in bijlage 5.

³¹ De startnotitie vermeldt dat in de Nota Natuurbeheer (Provincie Fryslân, 1998) en het Gebiedsplan Noordelijk kleigebied bestaande natuurterreinen, relatienota- en ontwikkelingsgebieden zijn aangegeven. Verder wordt melding gemaakt van natuurdoelen voor het agrarisch gebied langs de Waddenzee en in het oostelijk deel van het zoekgebied en voor het gebied tussen Harlingen, Dronrijp, Mennertsgea en Sexbierum.

5.5 Woon- en leefomgeving: verkeer, geluid, licht

Verkeer en verkeersgeluid

Elk van de totaalalternatieven zal extra verkeer met zich meebrengen in de vorm van vrachtverkeer (transport van toeleveranciers, transport naar afnemers) en het woonwerkverkeer van de gecreëerde werkgelegenheid. Deze verkeerseffecten dienen in het MER aan de orde te komen. In veel deelgebieden in Noordwest-Fryslân zijn de bestaande wegen te smal voor de benodigde vrachtwagenbewegingen. In het MER moeten de effecten van de alternatieven op de belasting van het bestaande wegennet door vracht- en woonwerkverkeer beschreven worden, evenals de gevolgen hiervan voor de verkeersveiligheid en geluidbelasting. De tijdige realisering van de benodigde (extra) infrastructuur en andere maatregelen om de mogelijke nadelige effecten te voorkomen of beperken moeten aan bod komen.

Voor verkeersgeluid relevante wegen zijn de wegen waarop als gevolg van de komst van glastuinbouw een significante verandering in de intensiteit optreedt. Een significante verandering in intensiteit kan daarbij worden gesteld op een toename van ten minste 30% of een afname van ten minste 20%³².

Licht

De gevolgen van eventuele lichtemissies (zowel in het horizontale als in het verticale vlak) voor het woon- en leefmilieu moeten in beeld gebracht worden. Ga in op het aantal gehinderden.

5.6 Energie

Beschrijf de effecten van de gekozen wijze van energie- en CO₂-voorziening in termen van jaarlijks gebruik van fossiele brandstoffen, jaarlijkse uitstoot van CO₂ en het aandeel duurzame energie.

6. VERGELIJKING VAN ALTERNATIEVEN

Artikel 7.10, lid 1, onder f van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een vergelijking van de ingevolge onderdeel d beschreven te verwachten ontwikkeling van het milieu met de beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit, alsmede met de beschreven gevolgen voor het milieu van elk der in beschouwing genomen alternatieven."*

Elk van de drie fasen wordt afgesloten met een onderlinge vergelijking, van locaties, varianten of totaalalternatieven. Bij deze vergelijkingen is het van belang dat waar mogelijk gebruik wordt gemaakt van kwantitatieve informatie. Met name in de eerste fase, waarin sprake is van een relatief groot aantal criteria in combinatie met een aantal potentiële locaties is het toepassen van multicriteria-analyse te overwegen³³.

In de tweede en derde fase dienen de milieueffecten van de varianten c.q. totaalalternatieven onderling én met de referentie (de autonome ontwikkeling) te

---

³² In deze gevallen is er namelijk sprake van 1 dB(A) verschil met de oorspronkelijke situatie.

³³ Zie nogmaals voetnoot 22.

worden vergeleken. Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, dan wel de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve effecten van de varianten c.q. totaalalternatieven verschillen. Bij deze vergelijkingen moeten de doelstellingen en de grens- en streefwaarden van het milieubeleid worden betrokken. Hoewel dit geen verplicht deel van het MER uitmaakt, beveelt de Commissie aan een indicatie te geven van de kostenverschillen tussen de verschillende totaalalternatieven.

7. LEEMTEN IN INFORMATIE

Artikel 7.10, lid 1, onder g van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een overzicht van de leemten in de onder d en e bedoelde beschrijvingen [d.w.z. van de bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling daarvan, resp. van de milieueffecten] ten gevolge van het ontbreken van de benodigde gegevens."*

Het MER moet aangeven over welke milieuaspecten geen informatie kan worden opgenomen vanwege gebrek aan gegevens. Deze inventarisatie moet worden toegespitst op die milieuaspecten, die (vermoedelijk) in verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen. Op die manier kan worden beoordeeld, wat de consequenties moeten zijn van het gebrek aan milieu-informatie.

Beschreven moet worden:

- welke onzekerheden zijn blijven bestaan en wat hiervan de reden is;
- in hoeverre op korte termijn zou kunnen worden voorzien in de leemten in informatie;
- de consequenties die leemten en onzekerheden hebben voor het besluit.

8. EVALUATIEPROGRAMMA

Artikel 7.39 van de Wm:

"Het bevoegd gezag dat een besluit heeft genomen, bij de voorbereiding waarvan een milieueffectrapport is gemaakt, onderzoekt de gevolgen van de betrokken activiteit voor het milieu, wanneer zij wordt ondernomen of nadat zij is ondernomen."

Provinciale Staten moeten bij de partiële streekplanherziening aangeven op welke wijze en op welke termijn een evaluatieonderzoek verricht zal worden om de voorspelde effecten met de daadwerkelijk optredende effecten te kunnen vergelijken en zo nodig aanvullende mitigerende maatregelen te treffen. Het verdient aanbeveling, dat de provincie Fryslân in het MER reeds een aanzet tot een programma voor dit onderzoek geeft, omdat er een sterke koppeling bestaat tussen onzekerheden in de gebruikte voorspellingsmethoden, de geconstateerde leemten in kennis en het te verrichten evaluatieonderzoek.

9. VORM EN PRESENTATIE

Bijzondere aandacht verdient de presentatie van de vergelijkende beoordeling van de totaalalternatieven. De onderlinge vergelijking dient bij voorkeur te worden gepresenteerd met behulp van tabellen, figuren en kaarten. Voor de presentatie beveelt de Commissie verder aan om:

- het MER zo beknopt mogelijk te houden, onder andere door achtergrondgegevens (die conclusies, voorspellingen en keuzen onderbouwen) niet in de hoofdtekst zelf te vermelden, maar in een bijlage op te nemen;
- een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst bij het MER op te nemen;
- recent kaartmateriaal te gebruiken, topografische namen goed leesbaar weer te geven en een duidelijke legenda erbij te voegen.

10. SAMENVATTING VAN HET MER

Artikel 7.10, lid 1, onder h van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een samenvatting die aan een algemeen publiek voldoende inzicht geeft voor de beoordeling van het milieu-effectrapport en van de daarin beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en van de beschreven alternatieven."*

De samenvatting is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers en het verdient daarom bijzondere aandacht. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Daarbij moeten de belangrijkste zaken zijn weergegeven, zoals:

- de resultaten van elk van de stappen van het selectieproces;
- de belangrijkste effecten voor het milieu bij het uitvoeren van de totaalalternatieven;
- de vergelijking van de totaalalternatieven en de argumenten voor de selectie van het mma;
- belangrijke leemten in kennis.